

ФАКАС ІЛОНА БОРИСІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту, кандидат юридичних наук, доцент*

РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ПИСЬМОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Письмова процесуальна форма судового розгляду цивільних справ набуває особливої актуальності під час дії воєнного стану.

Під письмовим провадженням розуміють розгляд і вирішення цивільної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи у випадках, встановлених Цивільним процесуальним кодексом України.

Сучасний цивільний процес не може обійтись без письмової процесуальної форми, оскільки всі заяви по суті справи, заяви з процесуальних питань, саме судові рішення викладаються письмово. Водночас зберігається й усна форма (так зване «судомовлення»), яка вважається невідмінною умовою дії принципу гласності [1, с. 317]. У принципах 4 та 8 Рекомендації R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи пропонується надавати судам можливість з метою забезпечення оперативності судового захисту приймати рішення щодо проведення судового розгляду в письмовій або усній формі [2].

Аналіз чинного Цивільного процесуального кодексу України свідчить, що у письмовому провадженні розглядаються усі справи наказного провадження, а також справи спрощеного позовного провадження за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше.

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов: 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 5 та 6 ст. 279 ЦПК [3]). У письмовому провадженні здійснюється також апеляційний розгляд за апеляційними скаргами на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, а також апеляційними скаргами на ухвали суду, зазначені в пунктах 1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37–40 частини першої статті 353 ЦПК (ст. 369 ЦПК [3]). Розгляд справи судом

касаційної інстанції переважно здійснюється у письмовому провадженні крім випадків, коли суд вважатиме за необхідне викликати учасників справи для надання пояснень у справі (ч. 1 ст. 402 ЦПК [3]).

Указом Президента України № 64 від 24.02.2022, затвердженням Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні був введений воєнний стан, який продовжено до 23 серпня 2022 року у зв'язку з тим, що агресія проти нашої країни триває [4].

В той же час відповідно до статті 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Тобто суди зобов'язані працювати та відправляти правосуддя. В той же час відповідно до статті 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Тобто суди зобов'язані працювати та відправляти правосуддя. В той же час відповідно до статті 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Тобто суди зобов'язані працювати та відправляти правосуддя [5].

Враховуючи неможливість багатьох суддів в умовах військового стану провести розгляд справ, а учасників справи – прибути у судове засідання чи знайти можливість для участі в засіданні суду у строки встановлені законодавством, у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону України від 26.04.2022 № 7316. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Цим законопроектом пропонується розширити сферу застосування письмового провадження у судах всіх юрисдикцій під час дії воєнного чи надзвичайного стану.

Зокрема, пропонується внести змін до частини 13 статті 7 ЦПК України та викласти її в такій редакції:

«Розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо цим Кодексом не передбачено повідомлення учасників справи. У такому випадку судове засідання не проводиться».

Письмовим провадженням також є судовий розгляд справи, який здійснюється судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів» [6].

Також статтю 211 ЦПК України пропонується доповнити частиною шостою наступного змісту:

«6. Під час дії воєнного чи надзвичайного стану справи, розгляд яких здійснюється в порядку загального провадження, суд з власної ініціативи може прийняти рішення про розгляд такої справи без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами, за виключенням подачі стороною клопотання про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду.

Розгляд справи без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами можливий у разі направлення судом сторонам повідомлення про такий розгляд справи у спосіб та у порядку, визначеному цим Кодексом, а також у разі надходження до суду підтвердження про отримання сторонами цього повідомлення» [6].

Нами підтримується позиція авторів законопроекту про розширення письмового провадження в цивільному судочинстві в умовах воєнного чи надзвичайного часу. Розгляд цивільної справи без виклику учасників у судові засідання, без проведення судового засідання, за наявними матеріалами справи посилить безпекову складову при розгляді справ у судах для всіх учасників судового процесу (суддів, персоналу суду, сторін справи та інших учасників).

Разом з тим пропонуємо суду знайомитися із письмовою думкою сторін щодо того чи іншого варіанту застосування норми права до спірних правовідносин. Прийняття зазначеного законопроекту сприятиме реалізації та захисту прав громадян на судовий захист та встановить дієві механізми здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Андронов І. В. Письмове провадження в цивільному процесі. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 317–320
2. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи від 28 лютого 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text (дата звернення 01.06.2022).
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40–41, 42, ст. 492.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250.
6. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану : Проект Закону України від 26.04.2022 № 7316. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489> (дата звернення 01.06.2022).

Ключові слова: воєнний стан, правосуддя, цивільна справа, письмове провадження, процесуальна форма, судовий розгляд.

Key words: martial law, justice, civil case, written proceedings, procedural form, judicial proceedings.

ФЕДОСЕНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІВНА

*Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету, кандидат юридичних наук, доцент*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ФОРС-МАЖОРУ НА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Питання виконання договірних зобов'язань під час наявності форс-мажорних обставин останнім часом є актуальним, оскільки у 2020 році таким форс-мажором була пандемія COVID-19 та обмеження, обумовлені нею. А з 24 лютого 2022 року вказане питання, взагалі, набуло надзвичайної актуальності у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану в Україні [1; 2].

Визначення поняття «форс-мажорні обставини» міститься у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні», який встановлює у ч. 2 ст. 14-1, що такими обставинами є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [3]. Далі в цій статті закріплено перелік форс-мажорних обставин, серед яких загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна.

Так, стаття 617 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) містить підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання: особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.